

Lékárna telčské koleje a její správci¹

MARKÉTA HOLUBOVÁ

Telč college pharmacy and its custodians. The study mainly concerns itself with the staffing of the Telč pharmacy and the fates of its custodians, including the last secularized pharmacist. Having excerpted thoroughly the order documents, we may try to sum up the function of a pharmacist both in the other order posts hierarchy and from the viewpoint of a monastic institution member. Eventually, we may draw several portraits of important Telč pharmacists.

Keywords: pharmacy of the religious • Jesuit order • Jesuit college • Telč • pharmacists

Jezuitský řád představoval velmi významný fenomén náboženských i kulturních dějin v českých zemích raného novověku, zejména doby pobělohorské. Do českých zemí přišlo Tovaryšstvo Ježíšovo na základě pozvání císaře Ferdinanda I. (1503–1564) brzy po založení řádu – na jaře roku 1556 – a svoji první kolej v Čechách založilo při staroměstském kostele sv. Klementa v Praze.² Řádové domy v českých zemích byly nejprve součástí hornoněmecké, poté rakouské provincie, vzniklé v roce 1563, ale již v roce 1623 byla vytvořena samostatná česká jezuitská provincie, která pod svou působnost zahrnovala Čechy, Moravu a do roku 1755 i celé Slezsko.³ V rámci abolice celého řádu byla česká provincie zrušena 21. července 1773 papežským breve, vydaným papežem Klementem XIV. (1705–1774). V daném okamžiku spravovalo Tovaryšstvo Ježíšovo v českých zemích 20 kolejí a 12 rezidencí, v nichž žilo 636 kněží a 417 laických bratrů.⁴

V jezuitském řádu působili členové v několika skupinách, které se od sebe lišily jak mírou formace, tedy stupněm vázanosti k řádu, tak typem začlenění do jeho působení. Důslednému hierarchickému členění podléhaly i řádové domy.⁵ V každé provincii byl zpravidla pouze jeden profesní dům, který stál nejvýše. K menším typům řádových domů patřily rezidence a misie, nejrozšířenější byly

¹ Tato studie vznikla v rámci projektu NAKI II – *Telč a jezuité, řád a jeho mecenáši*, č. DG16P02M43.

² Ivana ČORNEJOVÁ. *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Praha, Mladá fronta, 1995, s. 27–28.

³ *Ibidem*, s. 111.

⁴ *Ibidem*, s. 209.

⁵ Blíže Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006, s. 11.

koleje. U kolejí také fungovaly speciální řádové ústavy, jak pro výchovu nováčků – noviciátů, tak i tzv. domy třetí probace – terciátů, v nichž si jezuité prohlubovali a ozřejmovali své uvědomění o příštím povolání. Noviciát byl v české provincii pouze jediný, a to v Brně. Jako terciát sloužil – vedle části koleje v Jicině a po určité době i prostorů chomutovské koleje – zejména probační dům v Telči.

Jezuitský řád do města Telče přivedla a založení koleje a domu třetí probace iniciovala Františka Slavatová z Meggau, manželka syna majitele panství Viléma Slavaty.⁶ K položení základního kamene stavby došlo 26. července 1651 a do nového sídla byli jezuité uvedeni o čtyři roky později (24. srpna 1655). Kolej mělo obývat 17 až 19 osob; v roce 1773 tu působilo 29 řeholníků, čímž se telčská kolej podle početního zastoupení řadila na desáté místo v českých zemích.⁷ Tovaryšstvo Ježíšovo bylo v zásadě řádem kněžským, tudíž většina členů, kteří působili v telčské koleji, měla kněžské svěcení nebo se na ně připravovala. Výraznou menšinu tvořili laičtí bratři, již víceméně zajišťovali praktický chod komunity. Neodmyslitelnou součástí jejich činnosti byla péče o zdraví spolubratrů.

Jezuité nebyli vystudovaní lékaři a primárně se péčí o nemocné nezabývali, jako to činili například milosrdní bratři. Sice jim papežskou bulou Řehoře XIII. z roku 1576 bylo povoleno provozovat medicínu, ale výslovně zakázáno věnovat se chirurgii a příbuzným oborům.⁸ Lékařství samotné v Tovaryšstvu Ježíšovu spíše odráželo všední zdravotně sanitární zásady, jejichž význam byl dostupný i nestudovanému laikovi. Stačila jim řádová praxe v nemocnici během noviciátu, doplňovaná teoretickým studiem v kolejních knihovnách, bohatých na lékařsko-farmaceutické spisy.⁹ V péči o zdravé byl neustále kladen důraz na zbožnost spolu s vědomím fyzické kondice. Strava a její pravidelnost či kvalita byla vnímána také jako účinná prevence.¹⁰ Snad nejvýrazněji se vztah jezuitů

⁶ Michaela RAMEŠOVÁ – Štěpán VALECKÝ. Založení domu třetí probace v Telči. In Miloš DRDÁČKÝ – André LOITS – Josef RAMPULA – Michaela RAMEŠOVÁ – Štěpán VALECKÝ (eds.). *Proměny telčských domů*. Praha, Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, 2013, s. 353–360.

⁷ Josef HRDLIČKA – Markéta HRDLIČKOVÁ – Antonín BÍNA. *Telč*. Telč, Dobrý důvod, 2007, s. 27–28.

⁸ Karel ČERNÝ – Jirí M. HAVLÍK. *Jezuité a mor*. Praha, Lidové nakladatelství, 2008, s. 33–35, 77.

⁹ Jezuitská knihovna v Telči, která obsahovala několik set titulů, se dochovala. V současné době probíhá její odborné zpracování.

¹⁰ Karel ČERNÝ. Lékařství v jihoevropských kolejích Tovaryšstva Ježíšova. In Karel ČERNÝ – Petr SVOBODNÝ (eds.). *Historia medica cultura. Sborník k dějinám medicíny*. Praha, Karolinum, 2006, s. 89–94.

k lékařství projevoval v jejich angažovanosti mezi nemocnými při morových epidemiích.¹¹

Mezi jezuitu české provincie se spíše než univerzitně vzdělaní lékaři vyskytovali chirurgové, což byly negraduované osoby, které mohly vykonávat jen některé medicínské úkony. Kromě pouštění žilou trhali také zuby, přikládali pijavice, odstraňovali hnis z vředů a boláků, sešivali otevřené rány, odstraňovali povrchové tumory a stavěli krvácení.¹² Jako jeden příklad za všechny můžeme uvést Joannese Zagiczka (1724–1759), rodáka ze Zampachu, který byl v katalozích noviců evidován jako „*chirurgus et apothecarius*“.¹³ Bylo tedy mnoho zdravotníků a lékařských činností, kvůli kterým si museli jezuité povolávat externí odborníky. O tom svědčí i záznam v telčském deníku z 13. dubna 1738, kdy se do koleje dostavil „podle zvyku“ doktor Engelschall z Jihlavy s tamním chirurgem, aby po obědě s pomocí lékárníka provedl „*curam Majalem*“;¹⁴ tj. pravidelnou a kalendářem danou tělesnou purgací pomocí pouštění žilou nebo baňkami.

Součástí každé kompletně vybavené jezuitské koleje bylo *infirmarium*, čili jakási nemocnice, vyčleněná místnost, která sloužila výhradně k péči o nemocné osazenstvo koleje.¹⁵ Činnost, kterou zde vykonával laický bratr – infirmář (*infirmarius*), lze nejspíše přirovnat k dnešnímu pojetí práce zdravotního bratra. K běžnému vybavení koleje neodmyslitelně patřila také lékárna.¹⁶ Nejinak tomu bylo i v případě koleje v Telči. Založení lékárny lze datovat do roku 1657,¹⁷ do doby, kdy probíhaly stavební úpravy koleje. Z hlediska fungování lékárny

¹¹ Srov. Karel ČERNÝ – Jíří M. HAVLÍK. *Jezuité a mor*, c. d., s. 214.

¹² Roy POTTER. *Dějiny medicíny. Od starověku po současnost*. Praha, Prostor, 2013, s. 139.

¹³ Moravský zemský archiv (dále MZA) Brno, Katalogy noviců české jezuitské provincie (1740–1772), Sběrka Františkova muzea, G 11, sign. 593, nefoliováno. Základní biografické údaje lékárníků české jezuitské provincie shromáždila Anna Fechtnerová, viz Archiv Univerzity Karlovy (dále Archiv UK) Praha, Databáze jezuitů české provincie S. J. 1556–1773, Biogramy lékárníků, kart. 11.

¹⁴ MZA Brno, Diarium Collegii et Domus 3e Probationis Telczii, 1736–1748, Sběrka Františkova muzea, G 11, i. č. 157, f. 19r.

¹⁵ Národní knihovna České republiky (dále NK ČR) Praha, Joannes Miller, Historia provinciae Bohemiae S. J. ab anno D. 1555 ... ad annum 1723 ... conscripta anno 1723, I–VI, sign. XXIII C 104, p. 1694.

¹⁶ Václav RUSEK – Vladimír SMEČKA. *České lékárny*. Praha, Nuga, 2000, s. 54. Podle autorů v roce 1757 působilo v české jezuitské provincii 19 jezuitských lékáren.

¹⁷ Österreichische Nationalbibliothek Wien, Litterae annuae domus Telzensis Societatis Iesu a. 1656–1751, Annuae Domus 3e Probationis Telczii, Anni 1657, sign. Cod. 13558, f. 16r: „[...] domi nostrae pharmacopaeum institui.“

bylo důležitou událostí zakoupení zahrady pod městem,¹⁸ jež sloužila jistě i jako prostor pro pěstování léčivých rostlin. Dochoval se inventář¹⁹ i část mobiliáře lékárny.²⁰

Péče o nemocné spolubratry a dohled nad prevencí zdravých byly spjaty hned s několika funkcemi. Ty byly rozděleny na činnosti určené pro tzv. *coadjutores temporales* a *coadjutores spirituales*, čili laické řádové bratry a vysvěcené kněze. V katalogu se nacházely hned tři položky, které se nějakým způsobem týkaly medicíny. Byl to „zdravotní prefekt“ (*praefectus sanitatis*), infirmář a lékárník (*apothecarius*).²¹ Prvně zmiňovanou funkci, byť v seznamech nepravidelně registrovanou, měl vykonávat některý z kněžích koleje, zbývající dvě povolání byla určena laickému bratrovi. V Tovaryšstvu Ježíšovu bylo běžné kumulování činností, a tak funkci infirmáře a lékárníka zastávala v telčské koleji obvykle jedna a taž osoba. Všechny tři profese byly však považovány za hlavní zaměstnání.²² Přímo v personálních katalogích koleje se funkce lékárníka evidovala od roku 1657.²³ Pomocníky lékárníků (*adjunct apothecarii, socius apothecarii, socius infirmarii*) registrujeme od 20. let 18. století, snad kvůli zvyšující se agendě. Vůbec prvním zaznamenaným pomocníkem se stal v roce 1723 Josephus Johanides (1689–1729),²⁴ roditel Slezan, který vstoupil do jezuitského řádu na podzim roku 1715 ve slezské Nise, a v telčské koleji pobyl pouze jeden rok. Potvrzující informaci registrujeme také v deníku koleje, jako tomu bylo v záznamu z 21. března 1741, kdy byl přijat: „*novus socius apothecarii ad apothecam, qui in absentia apothecarii advenerat*“.²⁵ Celkově telčskou kolejí mezi lety 1657–1773 prošlo 30 řádových lékárníků.

¹⁸ Josef HRDLIČKA – Markéta HRDLIČKOVÁ – Antonín BÍNA. *Telč*, c. d., s. 29.

¹⁹ MZA Brno, Inventář telčské lékárny, Gubernium, B 1, kart. 788, sign. J 220/č. 46.

²⁰ Anna HAMRLOVÁ. Simplicia a nádoby jezuitské lékárny v Telči. *Česká a slovenská farmacie*, 66, 2017, č. 4, s. 168–176.

²¹ Funkce apothecarius – bratr lékárník byla zcela běžná ve střední Evropě, naproti tomu v jihoevropských kolejích Tovaryšstva Ježíšova není vůbec evidována.

²² Karel ČERNÝ – Jiří M. HAVLÍK. *Jezuité a mor*, c. d., s. 76.

²³ MZA Brno, Cathalogus personarum provinciae Bohemiae Soc. Jesu 1657–1709, Domus 3e Probationis Telczensis ab anno 1657, Cerronihovo sbírka, G 12, sign. II. 80, f. 11v.

²⁴ Archiv UK Praha, Databáze jezuitů české provincie S. J. 1556–1773, Biogramy lékárníků, kart. 11; Národní archiv (dále NA) Praha, Jesuitica (dále JS), Catalogus Personarum et Officiorum Provinciae Societatis Jesu, pro Anno 1723, Collegium Telczense, sign. IIIo–482, kart. 211, sl. 2, f. 41r.

²⁵ MZA Brno, Diarium Collegii et Domus Tertiae Probationis Telczii, 1736–1748, Sbírka Františkova muzea, G 11, i. č. 157, f. 56r.

Přehled telčských lékárníků

1657–1658	KRUM , David	1649/1650–1667
1659	WAGNER , Ignatius	1631–1676
1660–1662	ERB , Henricus	1654–1680
1663–1664	SCHERNER , Paulus	1641–1678
1665–1666	BAJER , Joannes	1643/44–1674
1667–1669	REICH , Joannes	1640–1685
1670	WODICZKA , Augustinus	1640–1722
1671	<i>nejsou dochované prameny</i>	–
1672–1675	REICH , Joannes	1640–1685
1676–1677	WODICZKA , Augustinus	1640–1722
1678	<i>nejsou dochované prameny</i>	–
1679	WODICZKA , Augustinus	1640–1722
1680	MAJER , Casparus	1650–1698
1681–1682	RABSKY , Joannes	1650–1682
1683	SCHUSTER , Andreas	1640–1684
1684	KUBIN , Carolus	? – dimissus 1684 ?
1685–1687	MUSQUEDA , Joannes	1625–1689
1688–1691	TLUXA , Ernestus	1648–1701
1692–1694	LINHARDT , Thomas	1649–1703
1695	MAJER , Casparus	1650–1698
1696–1700	AULIK , Franciscus	1667–1731
1701–1704	WANIEK , Martinus	1666–1729
1705–1707	SCHUSTER , Godefridus	1664–1718
1708	HONCZIK , Wenceslaus	1674–1712
1709–1710	SEIDL , Joannes	1681– ?
1711	PROKSCH , Ignatius	1680–1728
1712–1713	RUPPRECHT , Christianus	1679–1731
1714	ZIGLER , Georgius	1680–1719
1715	KOPECZNY , Ferdinandus	1682–1715
1716–1719	STERTZL , Franciscus	1692–1757
1720–1725	WANIEK , Martinus	1666–1729
1726–1728	PFEIL , Simon	1696–1737
1729	HANISCH , Balthasar	1683–1755

1730–1734	PFEIL , Simon	1696–1737
1735–1770	THOMSA , Josephus	1709–1772
1771–1772	GROSS , Carolus	1722–1788
1773	LYRO , Ignatius	1729–1801

V souladu s posláním řádu měla kolejní lékárna pomáhat zejména chudým, ale jejich služeb využívali také například duchovní a ti, které kolej označovala za své dobrodince. Služby chudým se poskytovaly zdarma a o jak velká finanční vydání se mohlo jednat, lze doložit na základě dochovaných telčských účtů. Tak například výdaje lékárny v letech 1676–1679 činily 705 zlatých a 50 krejcarů, v období 1682–1685 bylo vyplaceno 708 zlatých a 17 krejcarů a vynaložená částka v letech 1695–1697 dosáhla 871 zlatých a 58 krejcarů.²⁶ Bohužel nemáme bližší informace o tom, co se skrývalo pod jednotlivými položkami. Naopak od movitějších zákazníků jezuité vybírali poplatky, aby si zajistili alespoň určitou rentabilitu. Příjmy lékárny v roce 1767 představovaly 500 zlatých, o rok později se vybralo 625 zlatých a v letech 1769 i 1770 činila celková částka 500 zlatých.²⁷ Zejména poskytování medicínských služeb zástupcům z řad šlechty bylo finančně zajímavým zdrojem příjmů, a tak není divu, že se telčská lékárna mohla dostávat do sporů s místními lékárníky, kteří činnost jezuitů vnímali jako nekalou konkurenci.

Jezuité poskytovali velmi kvalitní „drogy“, léky, které se i dovážely ze zámoří, kde měl řád misie. Díky tomu proudily mezi Evropou, Amerikou a východní Asii četné zásilky vzácných léčiv, což jezuitům umožňovalo nabízet mnohem širší a kvalitnější sortiment léků, než jakým disponovali městští apatykáři. Údajně jezuité drželi monopol na dovoz známého a účinného farmaka – kůry chinovníku, zřejmě proto byl v Evropě označován jako „jezuitská kůra“.²⁸ V tuzemsku k hojně žádaným patřily tzv. klementinské pilulky, jež podle dochovaného ceníku rozhodně nepatřily mezi léčiva pro chudé. Jelikož byla zaznamenána receptura této klementinské speciality, můžeme ji také blíže popsat. Mimo jiné obsahovala perly, aloe, korál, myrhu či smaragd. Z účinnějších látek to pak byly laudanum,

²⁶ MZA Brno, *Rationes triennales pecuniariae et frumentariae Collegii Telczensis Societatis Jesu*, 1676–1679, 1682–1685, 1695–1697, Jezuité v Telči, E 30, kart. 5, sign. C 24/1, nefoliováno.

²⁷ MZA Brno, Příjmy a vydání jezuitské koleje v Telči v jednotlivých měsících, 1767–1770, Sběrka rukopisů Moravského zemského archivu, G 10, kniha č. 129, nefoliováno.

²⁸ Jos V. M. WELIE. Ignatius of Loyola on Medical Education. Or: Should Today's Jesuits Continue to Run Health Science Schools? *Early Science and Medicine*, 8, 2003, č. 1, s. 38.

skořicový olej, ale i zvýšený obsah opia. Jezuité je předepisovali tehdy, když u pacienta diagnostikovali podagru, artritidu, katar, koliku, nebo při onemocnění dělohy.²⁹ K medikamentům patřil také „jezuitský čaj“ s listy merlíku, který pomáhal při nervových onemocněních.³⁰

V souladu s jezuitskými pravidly představovala lékárnická činnost kromě aspektu medicínsko-preventivní péče o nemocné také jednu ze zvlášť účinných forem katecheze. Lékárníci při své práci přicházeli do bezprostředního kontaktu se všemi vrstvami obyvatelstva, a tak mohli na ně významně působit, když jim vlastním příkladem ukazovali praktickou lásku k bližnímu, jenž se nacházel v nouzi. Avšak tato křehká intimní blízkost mohla přinášet i jisté nešvary, ojedinele ústící až v překročení společenských norem. Jistě telčskou komunitou otřásl stíhání Uršuly Waltrové z Telče – Staré Město, která na počátku ledna 1719 stanula před městskou radou jako těhotná s pomocníkem jezuitského apatykáře. Z průběhu procesu se dochoval více jak pětistránkový protokol obsahující výpověď hlavní aktérky s detailními popisy celé události.³¹ Kdo byl oním jezuitským provinilem, můžeme pouze hypoteticky předpokládat, neboť jeho jméno se v zápisu z procesu neobjevilo. Určité vodítko poskytují jezuitské prameny. V *litterae annuae* z roku 1718 se mluvilo skutečně o propuštění „jednoho“ v Telči, ale měl sem být poslán z uherskohradištské koleje a pobýt jen několik týdnů. Zřejmě jím byl Joannes Gelinek (1680 – dimissus 1718),³² který pocházel ze Znojma a do Tovaryšstva Ježíšova vstoupil již jako lékárník na podzim roku 1707 v Olomouci. Vykonal sice na počátku února roku 1718 v Uherském Hradišti slavné sliby, přesto již v říjnu téhož roku byl v Telči vyloučen z řádu.³³ Vzhledem k tomu, že nebylo obvyklé, aby Tovaryšstvo Ježíšovo propouštělo své členy po dosažení slavných slibů, je zjevné, že se muselo jednat o neodpuštělný přečin vůči řádovým pravidlům.³⁴

²⁹ Karel ČERNÝ. Klementinské pilulky. Apatyky jezuitských kolejí a jejich spor s pražskými lékárníky. *Dějiny a současnost*, 26, 2004, č. 1, s. 14.

³⁰ Václav RUSEK – Vladimír SMEČKA. *České lékárny*, c. d., s. 54.

³¹ MZA Brno, Vyšetřování Uršuly Waltrové, Jezuité v Telči, E 30, kart. 5, sign. C 22/10, f. 1r–5v.

³² Přehledný biogram viz Bio-biografická databáze řeholníků v českých zemích v raném novověku (dále BBDR), BBDR, Gelinek, Joannes SJ, 1680–dimissus 1718, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000145590> (autor: Holubová, Markéta).

³³ Archivum Romanum Societatis Iesu (dále ARSI) Roma, sign. Bohemia (dále Boh) 91/II, Catalogi breves 1700–1719, dimissus 1714–1718, Joannes Gelinek, dimissus 10. 10. 1718, Telczii, f. 534v.

³⁴ Markéta HOLUBOVÁ – Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ. *Censuimus in Domino illum e Societate nostra esse dimittendum. Processus d'exclusion de l'ordre des Jésuites dans la Province de Bohême entre 1730 et 1750*. (v tisku).

Za usvědčující důkaz lze považovat skutečnost, že se Uršule Waltrové narodil 21. února 1719 nemanželský syn Mathias,³⁵ který však o rok později (11. října 1720) zemřel.³⁶

Řádová kariéra telčských lékárníků vypadala následovně. Budoucí bratři vstupovali do jezuitského řádu oproti novicům směřujícím ke kněžství ve vyšším věku, nejčastěji mezi 21 až 25 rokem svého života a z různých životních situací.³⁷ Vůbec nejstaršími kandidáty se stali Thomas Linhart (1649–1703),³⁸ rodák ze Žatce, a Georgius Ziegler (1680–1703),³⁹ rodilý Slezan, kteří se hlásili do Tovaryšstva Ježíšova ještě na prahu třicítky. Po přijetí do řádu následoval dvouletý noviciát. V té době adepti řádu věnovali čas zejména modlitbě a výcviku v asketickém způsobu života,⁴⁰ ale jistě docházelo v jejich nitru i ke zpytování svědomí a sebereflexi. Konfrontace s bezprostředně prožívanými pocity mohla u některých z nich vyústit v kladení si otázky o správnosti vlastního rozhodnutí a vhodné volbě povolání. Důsledkem těchto prožitků býval předčasný odchod z řádu. Zřejmě to byl také případ Carola Kubina (? – dimissus 1684),⁴¹ který se stal v roce 1682 kandidátem v Kutné Hoře.

Personální katalogy zaznamenávaly rozložení osob a funkcí v řádových domech provincie v příslušném roce. Za počátek platnosti katalogu se nepovažoval Nový rok, nýbrž již zahájení školní výuky, tj. polovina října či nejdéle začátek listopadu, čímž docházelo k určitým nesrovnalostem ohledně jejich sestavování. Proto byl také registrován C. Kubin v katalogu telčské koleje pro rok 1684 ve funkci lékárníka, infirmáře, vizitátora nočního pořádku a pomocníka kněze, byť je pravděpodobnější, že vůbec nenastoupil službu a v průběhu noviciátu

³⁵ MZA Brno, E 67, Matriky narozených – Telč, 1695–1729, i. č. 6974, p. 448.

³⁶ MZA Brno, E 67, Matriky zemřelých – Telč, 1699–1729, i. č. 6974, p. 841.

³⁷ Vůbec nejnížší věk pro vstup do jezuitského řádu byl stanoven na 14 let, mladší chlapci museli žádat výjimku. Adepti kněžství vstupovali do Tovaryšstva Ježíšova nejčastěji jako žáci nejvyššího ročníku gymnázia – rétoriky, tedy mladíci ve věku patnáct až sedmáct let, anebo o něco starší – jako studenti filozofie. Již méně bylo těch, kteří se pro vstup do Tovaryšstva Ježíšova rozhodli až na teologické fakultě. Přijímání již vysvěcených kněží pak bylo naprostou výjimkou. Blíže Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, c. d. s. 9, 25.

³⁸ Archiv UK Praha, Databáze jezuitů české provincie S. J. 1556–1773, Biogramy lékárníků, kart. 11.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ K tomu např. Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, c. d., s. 9.

⁴¹ Přehledný biogram viz BDDR, Kubin, Carolus SJ, ?–dimissus 1684, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000143965> (autor: Holubová, Markéta).

odešel z řádu, neboť v dalších letech prakticky již jako osoba nefiguroval v žádném personálním katalogu.

Po absolvování noviciátu procházeli laičtí bratři odbornou a duchovní formací a po deseti letech řeholního života skládali závěrečné sliby (tj. čistoty, poslušnosti, chudoby a poslušnosti papeži) jako koadjutoři v hmotných záležitostech Tovaryšstva Ježíšova.⁴² Přímo v telčské koleji vykonal roku 1672 slavné sliby Joannes Rerich (1640–1685),⁴³ rodák z Jindřichova Hradce, a to v jednom z obvyklých termínů – o svátku Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna).⁴⁴ V lékárně pobýval hned dvakrát, a to v letech 1667–1669 a 1672–1675.

Pomocí řádových pramenů, které obsahovaly chronologicky vedené biografické záznamy lékárníků, si můžeme vytvořit také určitou představu o původu každého jednotlivce, jenž pobýval v telčské koleji. Zřetelně tu převládali zemští Češi, Moravané a Slezané (dohromady 86,4 %) před říšskými Němci a rodákem z Kladska. Jestliže jsme konstatovali, že teritoriální původ lékárníků působících v Telči lze doložit na základě řádových pramenů, neplatí to už zcela o původu sociálním. Při vstupu do jezuitského řádu přestával být jedinec členem rodiny, to vše mu mělo nahradit Tovaryšstvo Ježíšovo. Tento fakt se odrážel i v jezuitských písemnostech, které z větší části opomíjely zmínky o rodičích. Omezujeme se proto v tomto ohledu na rámcová zjištění. Prakticky většina (98,5 %) telčských lékárníků pocházela z městského prostředí. Z toho téměř 37 % tvořila města, v nichž sídlily jezuitské koleje. Vůbec nejčtenější zastoupení v celkovém počtu registrovaných měst pak měli rodáci z blízké Jihlavy a z Brna. Ostatní lokality případly na venkov.

V řadách lékárníků neregistrujeme žádného rodáka z Telče, zato mezi zemřelými jezuitu v telčské koleji se objevila hned dvě jména. Prvním byl Joannes Rabsky (1650?–1682),⁴⁵ narozený kolem roku 1650 v Hradišti v Čechách, který vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova roku 1679 a ještě v témže roce se stal novicem v brněnské koleji. Po absolvování noviciátu přešel do Telče, kde měl působit

⁴² K tomu např. Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, c. d., s. 10–11.

⁴³ Přehledný biogram viz BBDR, Rerich, Joannes SJ, 1640?–1685, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/Ldll?hal~1000143973> (autor: Holubová, Markéta).

⁴⁴ Srov. Markéta HOLUBOVÁ. *Panna Marie Svatohorská. Příspěvek k barokním vazbám mezi jezuitskou rezidencí a poutním místem*. Praha, Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2015, s. 31.

⁴⁵ BBDR, Rabsky, Joannes SJ, 1650?–1682, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/Ldll?hal~1000143966> (autor: Holubová, Markéta).

jako lékárník, infirmář a pomocník kněze. Tady ale již 20. července 1682 zemřel na plicní onemocnění.⁴⁶

Druhým jmenovaným byl Ferdinandus Kopeczny (1682?–1715),⁴⁷ který se zřejmě narodil 11. března 1682 v Sobotíně, ve vesnici na Šumpersku. Do jezuitského řádu vstoupil v říjnu roku 1703 a po dokončení noviciátu vykonával po dva roky funkce infirmáře a pomocníka lékárníka, a to nejdříve jeden rok v jičínské koleji a posléze v Olomouci. Poté již jako lékárník a pečovatel o nemocné strávil tři roky ve slezské Opoli. Odtud se vrátil do Čech a dva roky působil jako infirmář v novoměstské koleji v Praze a následně v letech 1713–1714 zastával funkce lékárníka a pečovatele o nemocné v kutnohorské koleji, kde také v únoru roku 1714 složil slavné sliby. Potom přešel do Telče, kde na jaře roku 1715 skonal na tuberkulózu.⁴⁸

Podle záznamu z deníku koleje z 10. dubna 1738 byl v ten den Josephus Eisdorff, pomocník lékárníka, slavnostně pochován na telčském hřbitově Matky Boží za přítomnosti české a latinské sodality i všeho žactva a studentů koleje.⁴⁹

Jazyková vybavenost lékárníků představovala velice specifickou stránku jejich dovedností. Již podle speciálních formulářů, které byly vyplňovány za účelem pečlivého prověření každého adepta o vstup do Tovaryšstva Ježíšova, představovaly jazykové znalosti jedno ze základních kritérií hodnocení.⁵⁰ Telčští lékárníci ovládali prakticky totožně oba zemské jazyky (tj. češtinu i němčinu). V případě znalosti českého jazyka se v ojedinělých případech rozlišovala *lingua bohemica* nebo *lingua moravica*, což přesně korespondovalo s místem původu příslušného člena řádu. Rodilý Slezan Simon Pfeil (1696–1737)⁵¹ se neopomněl hlásit k polštině. Díky specifickému povolání, jakým bezesporu bylo provozování lékárnické praxe,

⁴⁶ Archiv UK Praha, Databáze jezuitů české provincie S. J. 1556–1773, Biogramy lékárníků, kart. 11.

⁴⁷ Přehledný biogram viz BBDR, Kopeczny, Ferdinandus SJ, 1682?–1715, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000143967> (autor: Holubová, Markéta).

⁴⁸ Archiv UK Praha, Databáze jezuitů české provincie S. J. 1556–1773, Biogramy lékárníků, kart. 11.

⁴⁹ MZA Brno, Diarium Collegii et Domus Tertiae Probationis Telczii, 1736–1748, Sběrka Františkova muzea, G 11, i. č. 157, f. 81r.

⁵⁰ Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ. Jak vytvořit životopis jezuitu. Přehled řádových evidenčních pramenů, jejich dochování, dostupnost a vypovídací hodnota. *Folia Historica Bohemica*, 26, 2011, č. 2, s. 386–389.

⁵¹ Archiv UK Praha, Databáze jezuitů české provincie S. J. 1556–1773, Biogramy lékárníků, kart. 11.

patřili k dobrým znalcům latinského jazyka.⁵² Ernestus Tluxa (1648–1701)⁵³ dokonce mluvil i trochu italsky. Většina lékárníků byla schopna číst, psát a počítat. Dva z nich byli absolventy nejvyššího ročníku gymnázia – rétoriky.⁵⁴ Funkci zastávali v rozmezí od jednoho roku až po dobu pěti let, ale například Josephus Thomsa (1709–1772)⁵⁵ se tomuto povolání věnoval více jak 35 let. V ojedinělých případech přicházeli do koleje i ve dvou krátce po sobě následujících funkčních obdobích. Z dalších, ale už nepravidelně uváděných funkcí, které mohli telčští apatykáři zastávat, evidujeme tyto: klíčník, vizitátor nočního pořádku, pomocník klíčníka nebo kněze při cestách za zdmi koleje.

Prvním apatykářem v telčské koleji byl David Krum (1629–1667),⁵⁶ narozený v Jihlavě, kde zřejmě vystudoval tamní jezuitské gymnázium.⁵⁷ Kandidátem se stal v srpnu roku 1650 v Brně, kde absolvoval také noviciát. Podle zápisu v katalogu noviců byl registrován jako „*arte pharmacopaeus*“ se znalostmi latiny a němčiny.⁵⁸ Po ukončení noviciátu strávil tři roky jako lékárník a infirmář nejdříve v olomoucké koleji a posléze dva roky ve slezském Kladsku. Odtud přešel do Telče, kde v letech 1657–1658 zastával nejen funkce lékárníka a ošetřovatele nemocných, nýbrž také pomocníka kněze. Poté následovalo čtyřleté působení v chomutovské koleji, kde na počátku roku 1660 přistoupl ke složení slavných slibů. Mimo českou provincii pobýval v letech 1663–1665, kdy se stal „pravou rukou“ vyslanců české jezuitské provincie, u císařského dvora ve Vídni.⁵⁹ Kromě základních technicko-administrativních povinností dbal zejména o jejich zdraví. První dva roky

⁵² Z celkového počtu třiceti evidovaných telčských lékárníků ovládalo latinský jazyk čtrnáct z nich.

⁵³ Archiv UK Praha, Databáze jezuitů české provincie S. J. 1556–1773, Biogramy lékárníků, kart. 11.

⁵⁴ Jednalo se o Davida Kruma (1630–1667) a Joannese Musqueda (1625–1689).

⁵⁵ BBDR, Thomsa, Josephus SJ, 1709–1772, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000143124> (autor: Holubová, Markéta).

⁵⁶ BBDR, Krum, David SJ, 1629–1667, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000143719> (autor: Holubová, Markéta).

⁵⁷ Archiv UK Praha, Databáze jezuitů české provincie S. J. 1556–1773, Biogramy lékárníků, kart. 11.

⁵⁸ MZA Brno, Katalogy noviců české jezuitské provincie 1655–1740, Cerroniho sbírka, G 12, sign. Cerr. II 76.

⁵⁹ NK ČR Praha, *Annuae litterae provincie Bohemiae Societatis Jesu anni 1665–1669, Annuae Collegii Soc Jesu Nissensis 1667, elogium David Krum, sign. XXIII C 105/7, f. 349r–350r.*

poskytoval služby řádovému vyslanci Franciscu Kaminkovi (1623–1664)⁶⁰ a ve třetím roce Wenceslau Sattenwolffovi (1624/1626–1691).⁶¹ Po návratu do české provincie se věnoval lékárnické činnosti po dobu jednoho roku v kutnohorské koleji, odkud přesídlil do slezské Nisy. Záhy dostal žloutenku a již 23. července 1667 byl s veškerými poctami pochován v tamním kostele.⁶²

Vůbec nejdéle provozoval lékárnickou činnost v telčské koleji Josephus Thomsa.⁶³ Pocházel z Dřevěnic na Jičínsku a jako dvaadvacetiletý mladík vstoupil v červnu roku 1731 v Jičíně do Tovaryšstva Ježíšova. Po absolvování noviciátu v Brně a jednoročním pobytu v novoměstské koleji v Praze jakožto pečovatel o nemocné přesídlil do Telče, kde jako lékárník a infirmář strávil prakticky většinu (tj. 35 let) svého života. Poslední dva roky žil v pražském Klementinu, ale z důvodu již silně podlomeného zdraví byl postaven mimo službu. Tam také na jaře roku 1772 v důsledku gangrény zemřel.⁶⁴

Vzhledem k tomu, že deník koleje pokrývá určitou část Thomsova funkčního období v Telči, a s pomocí úmrtního elogia, byť se jedná o pramen značně intencionální a jeho výpovědní hodnotu je třeba přijímat kriticky, můžeme načrtnout alespoň v dílčích obrysech jeho dovednosti. Byl oblíben nejen u spolubratrů, nýbrž zejména mimo Tovaryšstvo Ježíšovo pro své farmaceutické znalosti. Část služby prokazoval šlechtickým rodinám Berchtoldů, Kolovratů, Questernberků, Mitrovských z Mitrovic a jiným, ale do jeho rukou se svěřovali také duchovní a obyvatelstvo z blízkého i vzdálenějšího okolí.⁶⁵ Zvláštní pozornost věnoval chudým, vždyť i autor Thomsova elogia ho považoval za dobrodince chudáků a nuzáků.⁶⁶ Pacienty osobně navštěvoval, popřípadě doprovázel do lázní v Dobré

⁶⁰ Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ. *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773*. Praha, Univerzita Karlova, 1986, s. 198–199.

⁶¹ Ibidem, s. 385–386.

⁶² Archiv UK Praha, Databáze jezuitů české provincie S. J. 1556–1773, Biogramy lékárníků, kart. 11.

⁶³ BBDR, Thomsa, Josephus SJ, 1709–1772, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000143124> (autor: Holubová, Markéta).

⁶⁴ MZA Brno, elogium Josephus Thomsa (tištěné) 1772, Cerroniho sbírka, G 12, sign. Cerr. II 143, p. 691.

⁶⁵ MZA Brno, Diarium Collegii et Domus Tertiae Probationis Telczii, 1736–1748, Sběrka Františkova muzea, G 11, i. č. 157.

⁶⁶ MZA Brno, elogium Josephus Thomsa (tištěné) 1772, Cerroniho sbírka, G 12, sign. Cerr. II 143, p. 691.

Vodě u Jindřichova Hradce.⁶⁷ Podle kolejního deníku podstupoval J. Thomsa také pozoruhodný geografický rádius svých pochůzek. Z cílových lokalit můžeme namátkou jmenovat Batelov, Brno, Budkov u Moravských Budějovic, Budiškovice, Dačice, Jemnice, Jindřichův Hradec, Kostelní Vydří, Mrákotín, Pacov, Počátky, Slavonice, Třebíč či Znojmo.⁶⁸ Bohužel přesný účel těchto cest prameny neuváděly.

Telčskou kolejí prošli také lékárníci, kteří přímo odtud nebo o něco později odešli do misí v zámoří. Zámořské misie Tovaryšstva Ježíšova směřující ze zemí Koruny české v 17. a 18. století do španělské a portugalské Ameriky (tzv. Západních Indií), či na Filipíny a Mariánské ostrovy (do někdejšího španělského Tichomoří) započaly rokem 1678, kdy byla vybrána a vypravena skupinka prvních sedmi adeptů pro Mexiko, Filipíny a Mariánské ostrovy. Skončily dekretem o vypovězení jezuitského řádu ze Španělska a všech jeho teritorií z dubna 1767, respektive jeho realizací, která se v závislosti na zeměpisných vzdálenostech protáhla až do roku 1769.⁶⁹ Již dříve podobný dekret portugalského panovníka ukončil roku 1759 činnost Tovaryšstva Ježíšova v Portugalsku, Brazílii i v portugalských Východních Indiích od Goy až po Dálný východ. Čeští misionáři se v dalekých zemích postupně zabydlovali, podíleli se nejen na christianizaci domorodého obyvatelstva, nýbrž také na prozkoumávání, poznávání a kolonizaci různých částí Nového světa a do rodné Evropy se již nikdy trvale nevrátili, s výjimkou několika případů až v samém závěru existence jezuitského řádu. Vzhledem k tomu, že česká provincie vysílala do zámoří svou skutečnou elitu, stali se v nejednom případě významnými osobnostmi svých regionů.

Jedním z telčských lékárníků, který chtěl nastoupit cestu misionáře v zámoří, byl Wenceslaus Honczik (1674–1712).⁷⁰ Pocházel z Prahy, do Tovaryšstva Ježíšova vstoupil na počátku roku 1697 a v katalogu noviců byl zapsán jako „*arte*

⁶⁷ MZA Brno, *Diarium Collegii et Domus Tertiae Probationis Telczii, 1736–1748*, Sběrka Františkova muzea, G 11, i. č. 157, f. 81v.

⁶⁸ MZA Brno, *Diarium Collegii et Domus Tertiae Probationis Telczii, 1736–1748*, Sběrka Františkova muzea, G 11, i. č. 157.

⁶⁹ Nejnověji k působení jezuitských misionářů z českých zemí v zámořských misiích v 17. a 18. století přibližuje například Pavel ZAVADIL (ed.). *Čeští jezuité objevují Nový svět. Dopisy a zprávy o plavbách, cestách a živobytí z Ameriky, Filipín a Marián (1657–1741)*. Praha, Argo, 2015, 832 s.; Markéta KRÍŽOVÁ. *Ideální město v divočině: misijní projekty Tovaryšstva Ježíšova a obnovené jednoty bratrské v koloniální Americe*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 263 s.

⁷⁰ BBDR, Honczik, Wenceslaus SJ, 1674–1712, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000143959> (autor: Holubová, Markéta).

pharmacopaeus“; znalý češtiny, němčiny a latinského jazyka.⁷¹ Po absolvování noviciátu působil jako lékárník, pečovatel o nemocné, pomocník kněze, vizitátor nočního klidu, a to nejdříve v letech 1699–1701 v klatovské koleji, poté rok pobýval v Opavě a v novoměstské koleji v Praze, než přesídlil do Jičína, kde strávil dva roky jako pomocník prokurátora. Dva roky žil v Jindřichově Hradci a v tamní koleji vykonával funkci klíčníka a ošetřoval nemocné. Následně přešel do Telče, kde působil rok jako lékárník, infirmář a vizitátor nočního pořádku, v roce 1709 opustil českou provincii a vycestoval do Lisabonu, aby odtud odplul do zámořské misie. Po roce se však vrátil, neboť nedostal povolení k odplutí do Brazílie kvůli chatrnému zdraví.⁷² Podle personálního katalogu olomoucké koleje pro rok 1711 zastával funkci pomocníka prokurátora⁷³, ale o rok později opustil znovu českou provincii, neboť byl vyslán svými nadřízenými do rakouské provincie. Konkrétně putoval do Chorvatska, kde měl posílit tamní řady lékárníků.⁷⁴ Bohužel povolání se tu dlouho nevěnoval, neboť již 25. září 1712 zemřel v Záhřebu po epileptickém záchvatu.⁷⁵

Druhým vyslaným lékárníkem do zámořských misí se stal Franciscus Stertzl (1692–1757),⁷⁶ rodák ze Žatce, který jako dvacetiletý mladík byl přijat na sklonku roku 1712 do Tovaryšstva Ježíšova v březnické koleji, odkud putoval do noviciátu v Brně. Po absolvování noviciátu pečoval rok o nemocné a zastával funkci pomocníka lékárníka v jičínské koleji. Následně působil v letech 1716–1719 jako lékárník a infirmář v telčské koleji a poté dva roky ve slezském Kladsku, až byl roku

⁷¹ MZA Brno, Katalogy noviců české jezuitské provincie 1655–1740, Cerroniho sbírka, G 12, sign. Cerr. II 76.

⁷² NK ČR Praha, Neuer Welt-Bott, Oder Allerhand so Lehr- als Geist-reiche Nachrichten aus Túrckey Deß Hoch-Edelgebohrnen Herrn De La Croix, Weiland Königlich-Frantzösischen Botschaffts-Secretarii und Zwischen-Gesandtens am Túrckischen Hof. Beschreibung deß gegenwärtigen Zustands Der Griech-Armen- und Maronitischen so wohl Kirchen als Dienstbarkeit in der Túrckey. Schrifftlich verfasst Anno 1691 gedruckt zu Pariß 1695 und abermal aufgelegt im Jahr 1715. Drey- und vier und zwanzigster Theil, von numero 454. biß numero 520. / Jetzt zum erstenmal verteutschet, und vielfältig verbessert Von P. Josepho Stöcklein, Societatis Jesu Priestern. Augspurg : In Verlag Philipps, Martins, und Joh. Veith seel. Erben, Buchhändlern, 1735, sign. 21 C 36/T. 21–22, dopis č. 508, s. 108–124, zvl. 111.

⁷³ ARSI Roma, Catalogi breves 1700–1719, sign. Boh 91/II, anno 1711, f. 419v.

⁷⁴ ARSI Roma, Litterae annuae 1712, elogium Wenceslaus Honczik, sign. Austria 169, f. 249r.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ BBDR, Stertzl, Franciscus SJ, 1692–1757, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000143757> (autor: Holubová, Markéta).

1722 vyslán do zámoří spolu s P. Joannesem Baptistou Oppitzem (1691–1739),⁷⁷ jehož relace o cestě z Prahy do Cádizu se dochovala.⁷⁸ Začátkem roku (4. února) 1724 se F. Stertzl dostal do Chile, kde celých 30 let pracoval v koleji sv. Michala (Colegio Máximo de San Miguel) v Santiagu de Chile a vedl řádovou lékárnu.⁷⁹ Na počátku února roku 1728 složil v tamní koleji slavné sliby.⁸⁰ Dochoval se i opis Stertzlova dopisu, který v červnu 1744 poslal ze Santiagu de Chile.⁸¹ Ačkoliv zemřel 18. září 1757,⁸² byl až do roku 1763 evidován v personálních katalogích české provincie jako misionář působící v Chile.⁸³

Budeme-li se snažit zjistit, jakým byl F. Stertzl člověkem nebo misionářem v zámoří, asi nebudeme příliš úspěšní. Za nepřímé hodnocení kvalit jeho práce v Tovaryšstvu Ježíšovu můžeme sice považovat poslední sloupec druhé řady trienálních katalogů, kde mělo být shrnuto, k čemu se příslušný jezuita hodil, ale vzhledem ke značně zformalizovanému zápisu i obvyklému průběhu kariér nebyla vypovídací hodnota těchto záznamů příliš velká.⁸⁴ Konkrétně byl F. Stertzl vyhodnocen „*ad domestica*“;⁸⁵ což nijak nevyovídalo o jeho konkrétním nadání, ale o povolání, kterému se každodenně v zámoří věnoval. Navíc uvedená formulace náležela k nejčastějším zápisům při výběru povolání u jezuitů v zámořských

⁷⁷ NK ČR Praha, Joannes Miller, *Historia provinciae Bohemiae S. J. ab anno D. 1555 ... ad annum 1723 ... conscripta anno 1723*, I–VI, sign. XXIII C 104, p. 2211.

⁷⁸ NA Praha, JS, relace, sign. IIIo–415, f. 133r–146v.

⁷⁹ ARSI Roma, *Catalogi trienales (dále CT) 1698–1755 et Catalogi breves (dále CB) 1695–1773*, Collegio Jacobopolitano Maximo Divi Michaelis, sign. Chilensis (dále Chil) 3, CB 1724, f. 241; CB 1737, f. 238r; CB 1751, f. 245v; CB 1753, f. 249v; CB 1755, f. 255v; Hugo STORNI, S.J. *Catalogo de los Jesuita de la provincia del Paraguay (cuenca del Plata). 1585–1768*. Roma, Institutum Historicum S. I., 1980, s. 277; Rudolf GRULICH. *Der Beitrag der böhmischen Länder zur Weltmission des 17. und 18. Jahrhunderts*. Königstein, Institut für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien, 1981, s. 81.

⁸⁰ ARSI Roma, CT I, sign. Chil 3, anno 1729, f. 5r.

⁸¹ ARSI Roma, , *Epistolae Generalium ad Nostros, 1735–1745*, Stertzl, Franciscus, 27. 6. 1744 Santiago de Chile, sign. Boh 8, p. 426.

⁸² ARSI Roma, *Historia Societatis 53a, defuncti 1699–1772*, anno 1760 (Stertzl, 18. 9. 1757, Jacobopoli), p. 110.

⁸³ ARSI Roma, CB 1740–1760, sign. Boh 92/II, anno 1758, f. 559r; anno 1759, f. 570r; anno 1760, f. 581v; anno 1763, f. 592v; NA Praha, JS, *Catalogus personarum et officiorum provinciae Societatis Jesu*, sign. IIIo–439, kart. 168, anno 1761–1762.

⁸⁴ Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ. *Jak vytvořit životopis jezuity*, c. d., s. 380–381.

⁸⁵ ARSI Roma, CT II, sign. Chil 3, anno 1729, f. 13r; anno 1731, f. 34v; anno 1742, f. 55r; anno 1726, f. 89r.

misiích. Na druhou stranu nám příslušné prameny poskytly jakousi představu o jeho fyzickém vzezření: „*vires – robulae*“.⁸⁶

Posledním telčským lékárníkem byl Ignatius Lyro (1729–1801).⁸⁷ Podle matričního zápisu se narodil 23. července 1729 Anně Kataríně a Josephu Liehro,⁸⁸ opavským měšťanům.⁸⁹ Kandidátem Tovaryšstva Ježíšova se stal na počátku roku 1751 v litoměřické koleji, ale již brzy po absolvování noviciátu byl v roce 1753 vyslán ještě s několika misionáři z českých zemí do jihoamerické provincie Quito (dnešní území Ekvádoru). Jejich bouřlivou plavbu z Janova do Cádizu vylíčil v česky psaném listu P. Martinus Sweyna (1725–1807), rodák z Telče.⁹⁰ Mezi lety 1754–1769 vykonával I. Lyro funkce lékaře a lékárníka v Colegio Máximo v Quitu,⁹¹ kde také zasedal v komisi přezkušující nové kolegy.⁹² Po zrušení zámořských misíí byl deportován a po návratu do vlasti se věnoval povolání v letech 1770–1772 v Chomutově a poslední rok před zrušením řádu strávil v telčské koleji.

Po abolicí jezuitského řádu setrval v Telči a jako bývalý řádový bratr obdržel církevní povolení, které mu umožňovalo vrátit se k světskému povolání, popřípadě se i oženit. Toho také I. Lyro využil, v roce 1774 se ve svých 45 letech oženil s Kateřinou, jejíž původ není znám. Během osmi let s ní měl pět dětí

⁸⁶ ARSI Roma, CT I, sign. Chil 3, anno 1729, 5r; anno 1731, f. 26v; anno 1742, f. 46v; anno 1726, f. 79r; anno 1751, f. 119r.

⁸⁷ BBDR, Lyro, Ignatius SJ, 1729–1801, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000143751> (autor: Holubová, Markéta).

⁸⁸ V případě příjmení otce je v matrice uvedeno Liehro, ale již v dalších pramenech je příjmení syna psáno jako Lyro, proto se držíme druhé varianty příjmení.

⁸⁹ Zemský archiv Opava, Matrika narozených římsko-katolické fary Opava – Panny Marie (Probošství), 1720–1729, sign. Op 15, i. č. 5, f. 153v.

⁹⁰ Václav SCHULTZ. Korespondence jezuitů provincie české z let 1584–1770. *Historický archiv*, 17, 1900, s. 233–242.

⁹¹ ARSI Roma, Catalogi trienales Quitensis 1690–1756, sign. Novi Regni et Quitensis 11, anno 1756, f. 356v.

⁹² Rudolf GRULICH. *Der Beitrag der böhmischen Länder zur Weltmission des 17. und 18. Jahrhunderts*. Königstein, Institut für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien, 1981, s. 67; Byron Nuñez FREILE. El pensamiento microbiológico de los jesuita de la Universidad de San Gregorio Magno en la Real Audiencia Quito. *Acta Medica Peruana*, 27, 2010, č. 1, s. 67; Joannes MEIER. „Totus mundus nostra fit habitatio“. Jesuitas del territorio de lengua alemana en la América portuguesa y española, in: www.bn.gov.ar/media/page/pnbc-estudio8-jesuitasalemanes.pdf, s. 79 [18.3.2017].

(čtyři dcery a jednoho syna),⁹³ ale kromě mužského potomka všechna děvčátka záhy po narození zemřela.⁹⁴ Aby mohl v Telči vykonávat praxi městského lékárníka, koupil 6. dubna 1774 bývalou jezuitskou lékárnou od c. k. krajského úřadu v Jihlavě i se vším právem za 2 515 zlatých a 52 krejcarů s podmínkou, že ji vystěhuje z jezuitské koleje do jiného domu.⁹⁵ Za tímto účel si pořídil 2. května 1774 „dům vedle Michala Daňkovského“ za 1 450 zlatých.⁹⁶ Jelikož si I. Lyro musel všechno zařizovat od základu, byl nucen půjčovat si peníze, a proto se nelze divit, že se i zadlužoval. Když dluhy překročily únosnou míru, prodal lékárnou, k čemuž došlo 15. května 1787.⁹⁷ Brzy poté opustil město a odešel zřejmě do polského Sanoku, kde také v roce 1801 zemřel.⁹⁸ Lyrovým odchodem z města se definitivně završila éra jezuitského lékárnictví v Telči.

Jezuitský řád jako silně centralizovaná řeholní komunita měl velmi propracovanou personální politiku, jejímiž základními principy byly snaha o maximální využití schopností jednotlivce a dále přesné vymezení úkolů a odpovědností v komunitě, kde fungoval hierarchický princip. Zásluhy a činnosti jednotlivce většinou vyplývaly ze svěřené funkce v řádovém organismu, jako tomu bylo i v případě lékárníků působících v domě třetí probace v Telči. Na základě detailního rozboru vzniku a fungování lékárny, ale zejména pomocí excerpce personálního obsazení a osudů jejích správců, včetně posledního sekularizovaného lékárníka, předkládáme kariérní dráhy řeholních osob během raného novověku v konkrétní řádové funkci.

⁹³ MZA Brno, E 67, Matriky narozených – Telč, 1769–1784, č. 6976: dcera Maria Anna narozena 30. 5. 1775, p. 113; syn Ignatius Robertus narozen 7. 6. 1776, p. 130; dcera Maria Cecilia narozena 24. 4. 1778, p. 161; dcera Maria Josefa narozena 6. 4. 1780, p. 188; dcera Maria Anna Eurasia narozena 8. 9. 1782, p. 230.

⁹⁴ MZA Brno, E 67, Matriky zemřelých – Telč, 1729–1783, č. 6995: dcera Maria Anna zemřela 21. 6. 1775, p. 363; dcera Maria Cecilia zemřela 6. 5. 1778, p. 395; dcera Maria Josefa zemřela 6. 5. 1780, p. 414; Maria Anna Eurasia zemřela 9. 9. 1782, p. 434.

⁹⁵ Michaela RAMEŠOVÁ – Štěpán VALECKÝ. Založení domu třetí probace v Telči, c. d., s. 187.

⁹⁶ Ibidem.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Josef KOLÁČEK. *200 let jezuitů v Brně*. Velehrad, Refugium Velehrad Roma s. r. o., 2002, s. 64, č. 78 (tam chybné označení místa narození).

Summary

The study focuses on the history of the Jesuit pharmacies in the Czech Jesuit province. The studied sample is a pharmacy that has been in operation since 1657 in the House of the Third Probation in the town of Telč. Based on a detailed analysis of its activities, but especially using an excerpt of the members of the staff of the Telč pharmacy and the fate of their managers, including the last secularised pharmacist, the authors herein submit their findings on the actual tendencies that accompanied the careers of the monks in a specific monastic position during the early modern age.

Author's address:
Etnologický ústav AV ČR, v.v.i.
holubova@eu.cas.cz